

A dualista Magyarország határőrizete a migráció tükrében

A migráció és immigráció egy speciális aspektusát, a határőrizetet illetve ennek a részeként a határforgalom ellenőrzését választottam vizsgálódásom tárgyául.

A határforgalom ellenőrzését a határőrizet részének tekintem, a határőrizet pedig álláspontom szerint három komponensből áll:

- a határforgalom ellenőrzéséből;
- a határrend betartatásából;
- és a határvonal őrzéséből.

E három elemből álló határőrizet nem keverendő össze a határvédelemmel, amely feladata a védő tevékenységének képezi integráns részét. A határvédelem militáns tevékenység, amely alapvetően idegen haderő támadásának a megállítására irányul.

A határőrizet ezzel szemben nem igényel katonai erőt, a rendvédelem részét képezi, az ország jogrendjéből fakadó és a határmenti specialitásokat tükröző szabályok betartatására irányul.

A határforgalom ellenőrzésével természetesen azokon a határvonalakon lehet foglalkozni, ahol határforgalom ellenőrzés létezett. A Magyar Királyság államhatárának átléphetősége érdekesen alakult a dualizmus időszakában.

A kiegyezést követően Magyarországnak az osztrák örökös tartományokkal szomszédos határvonalán nem volt határőrizet. Tulajdonképpen nem volt mit ellenőrizni, mivel az Osztrák-Magyar Monarchián belül az áruk és a személyek szabad mozgása valósult meg.¹

Úgy gondolom a vándorlás szempontjából a legfontosabb kérdés az lehet, hogy a korabeli magyar határőrizet milyen mértékben volt militarizált. A határőrizet militarizáltsága ugyanis alapvetően befolyásolhatja a határokon át irányuló vándorlásokat.

A határőrizet militarizáltsága, illetve annak hiánya két szempontból is érdekes.

Azokon a térségeken, ahol a határok őrzését katonai szervezetek igyekeztek ellátni, a határok őrzésében a hangsúly nem a határok nyitottságán, hanem azok elzárásán volt. A katonai szervezettel megvalósuló határőrizet kiválóan alkalmas volt területek lezárására, azonban már sokkal kevésbé volt alkalmas a személy- és áruforgalom szakszerű ellenőrzésére.

A korabeli magyar határőrizet militáns, illetve demilitáns jellegét két dolog határozta meg:

- egyrészt a Lajtán túli területekhez fűződő kapcsolatrendszer milyen mértékben igényelte a határok átjárhatóságát;
- másrészt a keleti határok menti országok viszonyai szükségessé tették-e a határok zárását, vagy csupán a határforgalom differenciált ellenőrzését igényelték.

A Kárpát-medence térségének az Osztrák-Magyar Birodalom² nyugati felével kialakuló kapcsolata nemhogy katonai, de egyáltalán semmilyen határőrizetet sem igényelt. Az ország keleti határai tekintetében is elégségesnek bizonyult a demilitarizált határőrizet.

Az uralkodó 1872. évi legfelsőbb elhatározásával a magyar határőrizetből kikerült a militáris elem azáltal, hogy a katonai határőrvidéket feloszlatták.³

A Magyar Királyságnak a dualista Monarchia határaival egybe eső határain sem volt szükség a határőrizet militarizálására. E kis államok egyrészt önmagukban nem jelentettek komoly veszélyt a Monarchiára, másrészt pedig az Oszmán Birodalom archaikus belső viszonyai és a magyar határok közötti puffervóna szerepét is betöltötték, mely területekkel – a vámháborúk ellenére is – viszonylag élénk kereskedelem valósult meg.

Magyarország határain tehát nem volt olyan külső kényszerítő erő, amely a határőrizetben a katonai jelenlétet indokolta volna.

Ezzel szemben a Szerb Királyság és a Román Királyság határőrizetét militáns módon szervezte meg.

Romániában 1904-ben a hadügyminisztérium közvetlen alárendeltségében működő határőrséget hoztak létre. A román határőr testület a gyalogság kiegészítő részét képezte. Feladata volt:

- a, őrködik az ország határán;
- b, támogatja a vám és egyedárusági törvények végrehajtását;
- c, megakadályozza az oly egyéneknek az országba vagy abból való kilépését, akik a fennálló törvény értelmében ebbeli jogosultságukat igazolni nem tudják;
- d, támogatja a közbiztonság és rendfenntartásra hivatott hatóságot;

* Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító: <https://orcid.org/0000-0003-3368-2944>

e, ezen kötelezettségek végrehajtása kiterjed a határ mentének 10 kilométernyi szakaszán.⁴

A román határőr testület vámügyi szakigazgatását a pénzügyminisztérium látta el. A határőrség legénységi állományát a gyalogságnál már egy évet szolgált katonák közül toborozták. Szolgálati idejüket háromévenként önként megújíthatták 45 éves korukig. A tisztek és altisztek fizetése, jogköre a hadsereg hivatásos állományával volt azonos. Járandóságai mellett még külön határőrpótlékot élveztek. A legénység a hadsereg katonáinál jóval magasabb zsoldot kapott. A határőrségnek külön egyenruhája volt, fegyverzete megegyezett a gyalogságéval. A határ csapatoknál a terepadta szükségletnek megfelelően lovasokat is rendszeresítettek. A határőrség zászlóaljakra, a zászlóalj századokra, a századok pedig szakaszokra tagolódtak. Összesen négy zászlóalj parancsnokság működött. Az I. zászlóalj a Duna mentén Vercionovától Cernovodáig 3 századdal, a II. zászlóalj Konstancban a tengerpartot 1 századdal, a III. zászlóalj az orosz határt Galați és Lipkopi között 2 századdal, a IV. zászlóalj a magyar határt 4 századdal őrizte.

Az első világháborúig a szervezésen csak apróbb módosításokat hajtottak végre. A legjelentősebbet 1906-ban, amikor 12-re emelték a határőr századok számát. A határőrség azonban csak a zöld határt őrizte, a legforgalmasabb határátkelőhelyeken határrendőrség működött, a kevésbé fontos helyeken a vámőrség végezte az útlevelek kezelését.

A román rendőrség a XX. század elején már államosított formában működött. A belügyminisztériumban közbiztonsági és adminisztratív rendészeti ügyosztályt hoztak létre, élén a rendőrségi vezérigazgató (General director de poliție) állt. A rendőrség felépítése négyvonalas volt, mindegyik vonal külön elvek, más–más szolgálati szabályzat szerint működött. A román rendőrség részei a városi, községi, határszéli és falusi rendőrsek voltak. A határátkelő helyek rendőrfőnökeinek alárendeltségébe csendőr őrsöket helyeztek a gyalogszendőrség állományából. Az őrsöket szolgálati tekintetben a helyi határrendőr-főnök irányította, fegyelmi és anyagi vonatkozásban pedig az illetékes csendőrségi előljáró alárendeltségében maradtak. Az őrsök létszáma általában egy altisztből és négy–hat csendőrből állt. Romániának Magyarországgal közös határán négy határátkelő helyen funkcionált határrendőrség.

„Paluca (Gyimes):	1 albiztos, mint főnök
Predeál (Predeál-telep):	1 biztos, mint főnök beosztva 2 albiztos
Cainoni (Verestorony):	1 biztos, mint főnök
Verciorova (Orsova):	1 biztos, mint főnök beosztva 2 albiztos.” ⁵

Romániának a Monarchiával közös bukovinai határszakaszán is működtek határrendőrségi közegek.

„Burdujeuni (bukovinai határon):	1 biztos, mint főnök beosztva 1 albiztos
Mihailei (bukovinai határon):	1 biztos, mint főnök beosztva 1 albiztos.” ⁶

Szerbiában a határőrizet sokáig kettős jellegű volt. Szerbiának Törökországgal közös határára, illetve a volt szerb-török határszakaszon, a hadsereg kijelölt századai teljesítettek szolgálatot. Az országhatár fennmaradó részét a pénzügyőrség őrizte. Az I. világháborút közvetlen megelőzően 1914-ben már folytak a határőrizet átszervezésének munkái, amikor eldőrdültek a szarajevói pisztolylövések. A háború miatt az átszervezés már nem fejeződött be. A tervek a bulgáriai elképzeléshez álltak a legközelebb.

Bulgáriában minden hadosztály területén önálló határőr zászlóaljat kívántak létrehozni, négy gyalogos és egy lovas századdal. A határőr apparátust a belügyminisztérium határőrizeti főfelügyelője ellenőrizte volna.⁷ Az új szervezésre történő áttérés végrehajtását már 1899-ben elkezdték, de az I. világháborúig csak a török határon valósították meg.

Szerbiában is a hadsereg magasabb egységei parancsnokságainak lettek volna a határőrcsapatok alárendelve, ugyanakkor a szakmai felügyeletet a belügyminisztérium ezredesi rangban lévő tisztje látta volna el. A tiszti, altiszti és legénységi állomány helyzete, fizetése a román gyakorlatot követte volna. A harcselekmények miatt azonban a szerb határőrizet fejlesztése az I. világháború utáni időkre maradt.⁸

A HABSBERG-monarchia Magyarországon kívüli területeinek határőrizetét alapvetően a csendőrség látta el. „A határ biztosítása béke idejében úgy Ausztriában, mint az annektált tartományokban, a csendőrség vállain nyugszik, melyet fontosabb szolgálatban, Ausztriában a Császári és Királyi Pénzügyőrség és a fontosabb belépő állomásoknál az állami rendőrség kikülönített tagjai, Boszniában és Hercegovinában pedig a pénzügyőrség és az erdészet személyzete támogatnak.”⁹

Az olasz, montenegrói, szerb és török határon működő katonai kordon őrségek (kordonposten) nem voltak határőrizeti csapatoknak tekinthetők, mert csupán az egyes nagyobb helyőrségek hadműveleti és taktikai céllal előretolt különítményeként működtek. Az örökös tartományokban a csendőrség szervezete a magyarországiéval lényegében megegyezett, de a határszéli szolgálat irányítására és végzésére nem iktattak szervezetükbe speciális elemeket. A csendőrpáncsnokságok a határőrizeti szolgálatot az általános feladatok részeként kezelték. Az örökös tartományok határ mentén működő csendőrségének szervezete csak annyiban tért el az ország belsejében szolgálatot ellátóktól, hogy a határ mentén sűrűbben helyezték el az őrsöket, és azokat válogatott legénységgel látták el. A leglényegesebb eltérés a határszéli őrsök végrehajtó szolgálatában mutatkozott. Speciális feladatukat képezte a határőrizeti szempontból fontosabb tereptárgyak rendszeres ellenőrzése, a tereptárgyaknak az átvizsgálására a szomszédos csendőr őrsparancsnokok is rendszeresen terveztek járőröket, tekintet nélkül arra, hogy az adott tereptárgy az őrs működési területén hol helyezkedett el.¹⁰

A határszéli csendőr őrsöknek feljegyzést kellett vezetni a működési területükön található utak állapotáról, és megfigyelés útján kötelesek voltak tájékozódni a határ túloldalán lévő katonai és határőrizeti erők létszámáról, elhelyezkedéséről, a közlekedési viszonyokról. Az őrsök információkat – fizetés ellenében – bizalmi személyektől is beszerezhettek. A határszéli csendőr őrsök a szolgálati út betartása nélkül érintkezhetek a hadtestparancsnokságok vezérkarának kebelében működő felderítő tisztekkel. A határszéli csendőrség speciális feladatát képezte még – többek között – a birtokviszonyok figyelemmel kísérése, különös tekintettel a szomszédos állam állampolgárainak ingatlanszerzésére.

A határállomásokon a rendőri kirendeltség, mely rendszerint tisztviselőből, mint kirendeltség-vezetőből és két-három polgári rendőrből állt, közvetlenül a rendőr-igazgatóságok alárendeltségébe tartozott.

A tisztviselőket a belügyminisztérium nevezte ki, a rendőröket pedig a rendőrigazgató.¹¹

A kirendeltségek kötelességei voltak az útlevelek ellenőrzése mellett:

„1. A szomszédos állam politikai és társadalmi állapotait figyelemmel kísérni, mely céljából kötelessége:

a, hogy mindazon személyeket, akik a határon tartózkodnak és a lakosság viselkedésére és lelkületére befolyást gyakorolni igyekeznek ismerje és figyelemmel kísérje, nemkülönben azon módozatokat és eszközöket tudja, melyekkel az említett személyek a helyi lakossággal érintkeznek.

b, hogy azon személyeket, akik küldöncnek vagy kémnek felhasználhatók, vagy hasonló ténykedéssel gyanúsíthatók, állandóan figyelje, a gyanúhoz mérten ellenük vizsgálatot indítson és az eredményhez képest őket az illetékes hatóságnak átadja.

c, hogy a szomszédos állam katonai és politikai intézkedéseiről híreket és értesítéseket szerezzen.

d, hogy a szomszédos állam fontosabb közigazgatási és katonai ügyekben elkövetett eljárását és intézkedését a felettes hatóságoknak bejelentse.

2. A kirendeltség vezetője a cs. és kir. rendőr-igazgatóságnak 15 naponként minden fontosabb értesítést, eszközölt vizsgálatot és letartóztatást bejelent.

3. Előkelőbb katonai és politikai személyiségek érkezését lehetőleg az utazási cél megjelölése mellett a rendőr-igazgatóságnak bejelenteni köteles.

4. Az utasokat, különösen azokat, kik gyalog jönnek át a határon, figyelemmel kísérni és útjuk célját kipuhatolni köteles. Az olyan utasokat, akiknél az utazási cél megokoltan gyanús, a polgári rendőrség megfigyelni, vagy vasúti személyzettel megfigyeltetni köteles.

5. A gyanús személyek pontos nyilvántartása céljából betűsoros névlajstromot vezet.”¹²

A Magyar Királyság keleti szomszédai tehát militáns módon valósították meg határaik őrzését, a nyugati szomszéd viszont – nyugat-európai minta szerint – demilitáns módon. A Magyar Királyság az Osztrák Császárság – ezzel pedig Nyugat-Európa – mintáját követte határőrizete kiépítésében.

Határőrizet a dualizmus kezdetétől lényegében a szerb-magyar és a román-magyar határokon funkcionált, ahol a *Magyar Királyi Pénzügyőrség* határmenti csapatai (szakaszai) látták el a határok őrzését. Az ő feladatukat alapvetően a csempészség, ahhoz kapcsolódóan pedig a tiltott határátlépés megakadályozása képezte.¹³

A pénzügyőrségnek ellenőrzési joga volt a pénzügyigazgatóság többi szerve felett, így a vámhivatalok felett is. „A m. kir. pénzügyőrség feladata a fogyasztási adók, vám és egyedáruságok közül a csempészet, valamint a pénzügyi törvények és szabályok áthágásának megakadályozása. A jövedéki kihágási esetek felderítése. A pénzügyi közegeket eljárásukban támogatják, a törvény által meghatározott esetben a közbiztonság megőrzésében a hatóságoknak segínyt nyújtanak.”¹⁴

A pénzügyőrség munkájának részét képezte a vámhatárok őrzete. E munkáját lényegében a kiegészítéstől az I. világháború kezdetéig – a katonai határőrizet életbe lépéséig – végezte. Magyarország

déli határszakaszának az őrzését a pénzügyi tárca csak a katonai határőrvidék felszámolását követően vehette át.¹⁵

1872-ben gróf ANDRÁSSY Gyula miniszterelnöknek sikerült elérnie, hogy az uralkodó aláírja a katonai határőrvidék polgárosításáról szóló rendeletet. Ezzel kezdetét vette az a csaknem másfél évtizedes folyamat, melynek során a társadalmilag és gazdaságilag elmaradott vidék fölzárkózott Magyarországtól többi peremterületeihez. E folyamat részét képezte a pénzügyi közigazgatás és végrehajtó apparátus kiépítése is.¹⁶

Századunk első évtizedének végén – az 1912-es évet alapul véve – 91 541 pénzügyi kihágást fedtek fel Magyarországon, amelyből 1 418 vámjövédéki jellegű volt (**I. sz. mellékletet**). A legtöbb vámkihágást a brassói pénzügyigazgatóság működési területén követték el, az összes kihágásnak 41,07 %-át; a temesvári pénzügyigazgatóság működési területén 31,12 %-át, a fiumei pénzügyigazgatóság működési területén 16,21 %-át, a lugossi pénzügyigazgatóság működési területén 14,78 %-át, a székelyudvarhelyi pénzügyigazgatóság működési területén 2,57 %-át, a sepsiszentgyörgyi pénzügyigazgatóság működési területén 2,11 %-át és végül a nagyszombati pénzügyigazgatóság működési területén 2,14 %-át (**II. sz. mellékletet**). Ha összevetjük a felfedett vámszaki kihágások számát a pénzügyőröknek a határőrizetben résztvevő erejével – megközelítőleg 550 fővel –, akkor 4,55 vámjövédéki törvények elleni kihágás felfedése jut minden egyes határőrizeti szolgálatot ellátó pénzügyőrré.¹⁷

A pénzügyőrség egyenruhás, fegyveres rendvédelmi szervezetként működött a pénzügyi tárca, illetve a pénzügyigazgatóságok alárendeltségében.

A Magyar Királyi Pénzügyőrség strukturális felépítése négy lépcsős volt a minisztériumi és a pénzügyigazgatósági vezető szerveket is figyelembe véve (**III. sz. mellékletet**). A pénzügyőrségnél a konkrét határőrizeti tevékenységet – nevezetesen a határvonal őrzését – a testület határmenti szakaszai látták el.

A határátkelőhelyeken a vámhivatalok végezték a vámolási teendőket, amelyek többnyire összekapcsolódtak a személyforgalom ellenőrzésével.

A kiegyezést követően az új magyar pénzügyminisztérium – a pénzügy más szerveihez hasonlóan – a *vámhivatalokat* is az osztrák birodalmi pénzügyminisztériumtól vette át. Kezdetben – az osztrák gyakorlatnak megfelelően – a vámhivatalok az adóhivatalokkal voltak egyesítve. A vámhivatalokat az adóhivataloktól fokozatosan választották szét. Először Pozsonyban 1868 végén vált ketté az adó- és vámhivatal. E szervezeti módosítást követte 1872-ben Temesvárott, Debrecenben, Kassán, Győrött, Sopronban, Újvidéken, Kolozsvárott, Brassóban és Nagyszombaton önálló vámhivatalok létrehozása.

A forgalom kiterjedése szükségessé tette az új vámhivatalok felállítását is Eszéken és Erdély keleti határszélén az Uz völgyében. Emellett a forgalom növekedéséből adódóan egyes vámhivatalok hatáskörét kiterjesztették. Az 1880-as években kialakult a dualista Magyarország vámhivatalainak rendszere, melyen a későbbiek során alapvető változtatásokat már nem hajtottak végre.¹⁸

A vámhivatalok fő- és mellékvámhivatalokra oszlottak. Mindkét kategóriában megkülönböztettek első- és másodosztályú vámhivatalokat. A mellékvámhivatalok csak a határvonalon, a fővámhivatalok pedig a vámvonalon és a vámterületen, azaz az ország belsejében is felállíthatók voltak.

A fő- és mellékvámhivatalok ezen belül az első- és másodosztályú vámhivatalok áruelvámolási hatáskörükben különböztek egymástól. Legkiterjedtebb hatáskörrel az első osztályú fővámhivatal rendelkezett.¹⁹

A vámhivatalok alárendeltségében működtek az úgynevezett bemondó őrsök. Bemondó őrsöket ott létesítettek, ahol a vámhivatalok nem közvetlenül a határ mellett működtek. Ezen őrsöket értesítő- vagy bemondó állomás néven is nevezték. Feladatuk az volt, hogy a határon beérkező árut számba vegyék és az illetékes vámhivatalhoz irányítsák, illetve a hivatalt az áru érkezéséről értesítsék. Így vámkezelésre csak azok jelentkeztek a vámhivataloknál, akiknek áruja vámköteles volt.²⁰

Sem a bemondó őrsök, sem a különböző rangú vámhivatalok külön fegyveres őrszeméllyel nem rendelkeztek. A területileg illetékes pénzügyigazgatóság valamely pénzügyőr biztosi kerületéről rendeltek ki pénzügyőröket a vámhivatalokhoz. A kirendelés időtartama alatt a pénzügyőrök a vámhivatalnokok alárendeltségébe kerültek.²¹

A vámhivatalok annak a pénzügyigazgatóságnak voltak alárendelve, melynek a működési területén volt az állomáshelyük. Szakmailag azonban az országos fővámigazgatónak voltak alárendelve.

A dualista Magyarország határain 19 pénzügyigazgatóság működött. A budapesti fővámhivatal a fővámigazgató személyén keresztül közvetlenül a pénzügyminisztériumnak volt alárendelve. Az 52 vámhivatalban közel 300 hivatalnok végezte munkáját²² (**IV. sz. mellékletet**).

A román és a szerb határ menti szolgabíróóságok úgynevezett szolgabírói kirendeltségeket is működtettek, amelyek feladatát a határrenddel kapcsolatos helyi ügyek intézése képezte.

A pénzügyőrség, a vámhivatalok, a szolgabírói kirendeltségek képezték a dualizmus kori határőrizet kiindulási alapját. Méltán állíthatjuk tehát, hogy a magyar határőrizet lényegében a közigazgatás speciális ágaként, nem pedig a véderő részeként működött.

A Kárpát-medencei határőrizet a polgári közigazgatási apparátus részeként fejlődött tovább a dualizmus időszakában erőteljes területi differenciálási és szakterületi specializálási folyamatot megvalósítva. E folyamat első fázisát a határszéli csendőrség létrehozása képezte.

Az első határőrizeti szakszerv a dualizmus időszakában a *határszéli csendőrség* volt. E szervezet feladatát kezdetben a román-magyar határ őrizete képezte, mely később kiterjedt a szerb-magyar határra is. Nem volt azonban önálló fegyveres testület, a Magyar Királyi Csendőrség részét képezte, azon belül mintegy fegyvernemi jelleggel működött. A határszéli csendőrség felállítására 1893-ban került sor, az 1891-es határőrizeti rendeletben foglaltak nyomán.²³

A határszéli csendőrség létrehozásának okai között még nem merült fel a személyi mozgások felügyeletének fokozottabb igénye. Felállításának kiváltó okát részben a román-magyar határ rendezése, részben pedig magyarországi mezőgazdasági termelési feltételek óvása képezte.

Több éves eredménytelen tárgyalások, majd kompromisszumos megállapodások és az azokat követő ugyancsak több éves határkijelölő munka nyomán a Magyar Királyság és a Román Királyság 1888-ban törvénybe iktatta közös határát.²⁴

Az új határon már jelentős mennyiségű – elsősorban a határvonal elhelyezkedésének jelölését szolgáló – műtárgy volt, melynek gondozását el kellett látni. A határvonal pontosításával pedig nem minden esetben estek a birtokok annak az országnak a területére, ahol a tulajdonos lakott, amely a kishatárforgalom gyarapodásához vezetett.

Az erdélyi gazdaszövetségek is arra buzdították a kormányt, hogy erősítse meg a határok őrzését, mert a túlóldalról nem csak megdézsmálták a hazai állatállományt, hanem olyan – a Magyar Királyság területén már felszámolt – betegségeket is behurcoltak az illegális határforgalom során, amelyek veszélyeztették a termelés értékesíthetőségét.

A határszéli csendőrség struktúrájában eltért a szervezet többi részétől. A szakasz- és a szárnyparancsnokságok hiányoztak, azonban az őrsök és a kerületparancsnokság között helyezkedett el a kiküldött törzstiszt, mint közbeeső parancsnokság, amely a határőrizeti teendők szakfelügyeletét látta el.

A határszéli csendőrség őrsői speciális szervezeti elemként nyári őrsökkel is rendelkeztek. A nyári őrsöket a hó olvadását követően a havazások beálltaig működtették a hágók és gázlók lefogására (**V. sz. és VI. sz. mellékleteket**).

A határszéli csendőrség tevékenységét kiterjesztették a szerb-magyar határra, a létszámot pedig több ízben felemelték. A világháborút megelőző években a Magyar Királyságban 12 507 fő volt a csendőrség létszáma Horvátország nélkül, 1357 volt a határszéli csendőr.

A határszéli csendőrség gyarapításának okát már nem az áruforgalom legális mederbe terelése szolgálta elsősorban. A bővítés oka ugyan elsősorban nem a vándorlás volt, azonban már az illegális személymozgáshoz kapcsolódott.

Az érintett határok mentén felerősödött ugyanis Ausztria–Magyarország területi integritása ellen irányuló propaganda. Ugyancsak a helyi hatóságok kezdeményezése nyomán került sor a határszéli csendőrség folyamatos fejlesztésére.²⁵

A csendőrségnek a határőrizetbe történő bevonása legfeljebb csak abban az értelemben tette militarizáltabbá a magyar határőrizetet, hogy abban nőtt a fegyveresek száma. A csendőrség azonban a vizsgált időszakban nem tekinthető katonai szervezetnek. A csendőrség szolgálati utasítása ugyanúgy határozta meg a testületet, mint „katonailag szervezett őrtestület”-et.²⁶ A katonai szervezettség azonban a korabeli szóhasználatban a szervezeten belüli személyi függelmi viszonyokra vonatkozott. A csendőrök személyükben valóban katonának minősültek. Katonai rendfokozatot viseltek, és a katonai szabályok vonatkoztak rájuk. A csendőrség mint szervezet azonban a rendvédelmi testületek közé tartozott. A testület paraméterei, diszlokációja nem felelt meg a korabeli katonai szervezetekkel szemben támasztott követelményeknek. Feladata pedig a „közbátorság” fenntartása volt vidéken, amely lényegesen eltért a véderő feladatától.

A csendőrség sajátos helyzetét jól tükrözte az államapparátuson belüli szerepe. A honvédelmi tárcához tartozott a személyi ügyek tekintetében, az összes többi (gazdasági, szolgálati, stb.) ügyet illetően pedig a belügyi tárcához. Szolgálati tevékenységéből adódó munkakapcsolat a közigazgatáshoz, a társ rendvédelmi testületekhez és a bíróságokhoz fűzte, melyek – törvényi feltételek szerinti intencióit – köteles volt megvalósítani. A csendőrséget a véderőhöz ilyen jellegű kapcsolat nem fűzte.

A magyar határőrizet szervezetének fejlesztésére a koronát a dualizmus időszakában a *Magyar Királyi Határrendőrség* létrehozása tette fel. E rendőrséget az 1903/VIII. tc. alapján 1906. január 15-ével állították fel.²⁷

A határrendőrség létrehozása már szoros összefüggésben állt a vándorlásokkal. A kivándorlási törvényekkel együtt alkotta a törvényhozó testület.

A határrendőrség feladatát a határőrizetben részt vevő szervek tevékenységének összehangolása és a távolsági határforgalom ellenőrzése alkotta.²⁸

A határrendőrség – a belügyminisztériumon belüli irányító apparátust leszámítva – két lépcsős volt. Irányító felső szervként a határrendőr-kapitányságok, alárendeltségükben pedig a kirendeltségek működtek. Kezdetben 11 kapitányság és 24 kirendeltség funkcionált 160 fővel. A kapitányságok élén a határrendőr kapitány állt. Közvetlen alárendeltjei a kapitánysági hivatal vezetője és a kirendeltségek vezetői voltak. Általában a kapitányságok székhelyén is működtek egy kirendeltségnek megfelelő létszámú határrendőri erők a kapitányság részeként. A határrendőrség szervezeti felépítése – fennállása ideje alatt – lényegesen nem változott. Kisebbséget jelentett a határrendőri erők szervezése 1908–1912-ig. 1912-ben az erőket megszüntették, létszámukat beolvastották a kapitányságok és kirendeltségek személyi állományába. A volt határrendőri erők feladatait a helyi határszéli csendőri erők vették át. Bár a határrendőrség szervezeti rendszerében jelentős változás nem történt, számottevő mennyiségi fejlesztés tapasztalható. Az 1906-os helyzethez képest a kapitányságok száma 17-re, a kirendeltségek pedig 41-re emelkedett. A legsűrűbben a szerb-román határon, valamint Bukovina és Galícia irányában helyezkedtek el határrendőrségi szervek. A legkevesebb szervezeti egység Horvátország, Ausztria és Csehország irányába települt.

A határrendőrség működési területe általában a határtól számított megközelítőleg 40 km-es területsávra terjedt ki. A határőrizettel kapcsolatos nyomozati tevékenységet azonban a határrendőrség az egész ország területén köteles volt végezni. A határrendőrség működési területét számos rendelettel módosították, szinte valamennyi rendelet a működési terület bővítésére irányult. Egyes kapitányságok működési területe nem csak a határmenti vármegyét, hanem több – a határvonallal nem érintkező – vármegyét is magába foglalt.²⁹

A működési terület bővülésével együtt kellett volna járnia a létszám emelkedésének is. Bár a határrendőrség létszáma gyarapodott ugyan, de mértéke elmaradt a működési terület növekedésétől.

A határrendőrség feladatainak eredményes végzése érdekében erőteljesen támaszkodott a helyi csendőri és rendőri erőkre. A határrendőrség személyi állománya 160 főről 445 főre emelkedett.

Ez a határőrizeti struktúra működött lényegében a dualizmus végéig (**VII. sz. melléklet**). A struktúra lényegét alkotta, hogy ahol a Magyar Királyság határai egybe estek a dunai monarchia határaitól, ott több lépcsős és vonalas határőrizet és határkapuk ellenőrzése valósult meg.

A zöld határt a pénzügyőrség és a határszéli csendőrség őrizte.

A határkapuknál a kishatárforgalmat ugyancsak a határmenti csendőrség, a távolsági határforgalmat a határrendőrség, a vámárut pedig a vámhivatalok ellenőrizték. E mellett a határkapuknál a múlt század végétől, illetve a XX. század elejétől az állati és emberi fertőző betegségek behurcolását megakadályozó állatorvosi, illetve humán orvosi kirendeltségek is működtek.³⁰

Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság közös határain azonban csupán a határrendőrség közegei teljesítettek szolgálatot a határforgalom figyelemmel kísérése céljából. E határokon a határrendőrség munkatársainak teendői korlátozottak voltak. Elsősorban néhány speciális feladatkör elvégzésére szorítottak. Ilyen volt például a magyarországi forgalmazásból kitiltott sajtótermékek feltartóztatása.

A dualizmus kori határőrizetről több következtetés is levonható. A dualista Magyarország határőrizete három nagy időszakból áll. Az *első időszak* a kiegyezéstől 1891-ig terjed. Erre a korszakra jellemző, hogy:

- a hazánk területén fennálló és a Monarchia reakciós, magyarellenes körei által esetlegesen ismételt felhasználni kívánt fegyveres erőt – mely egyben az érintett terület gazdasági, társadalmi elmaradottságának konzerválója is volt – a katonai határőrvidéket felszámolták;
- a magyar államnak nem volt határőrizeti szakszerve;
- az ország sajátos érdekei még nem tükröződtek a határőrizetben, csupán a közös birodalmi és magyar érdek realizálódott, azaz az Osztrák Császárságnak és Magyar Királyságnak a Birodalmon kívüli országokkal közös határát őrizték;
- a határőrizetben résztvevő erőket a minimális létszám és a szerény felszereltség jellemezte;
- érzékelhetővé váltak a Kárpát-medencei fejlődés azon irányai, sajátosságai, melyek hatást gyakoroltak a határ őrizetére is;

- ebben az időszakban keletkeztek azok a tapasztalatok, melyek lehetővé tették a második időszakban a határőrizet megalapozott fejlesztését.

A második időszak 1891-től 1912-ig tartott. Erre a korszakra jellemző volt, hogy:

- a határőrizeti szakszervek két fázisban épültek ki. Az első fázisban létrejött a határszéli csendőrség. A határszéli csendőrség struktúrájában már voltak speciális határőrizeti elemek, melyek fokozatosan továbbfejlődtek. A határszéli csendőrség fő feladata a határőrizet volt, ami mellett más feladatokat is ellátott. A második fázisban jött létre 1906-tól a határrendőrség, melynek egyetlen fő célja a határőrizet, szervezete ennek a specifikus célnak felelt meg;

- nőtt a határőrizetben résztvevő élőrő, a fegyverzet és a technika úgy mennyiségileg, mint minőségileg;

- a magyar határőrizet – valamilyen formában – kiterjedt az ország teljes határszakaszára;

- a határőrizet sokrétű, összetett feladatainak végrehajtására létrejöttek speciális szervezetek, az állami szakhatóságok rendszeréhez szorosan kapcsolódva, mint például a humán egészségügyi állomások és az úgynevezett belépőállomások, melyek az élő állati és egyéb mezőgazdasági termékek vizsgálatát valósították meg;

- megvalósult a határőrizetben résztvevő különböző szervezetek tevékenységének elhatárolása és összehangolása oly módon, hogy a vezető szerepet az új határőrizeti szakszerv, a Magyar Királyi Határrendőrség gyakorolta;

- a határőrizet irányítása átkerült a pénzügyminisztériumtól a belügyminisztériumhoz.

A harmadik időszakot a háborús határőrizetre történő felkészülés jellemezte.

Ha a mindenkorai magyar határőrizet szakaszaként vizsgáljuk a dualista Magyarország határőrizetét, akkor a korszak fejlődésének leglényegesebb elemeiként vehetjük számba:

- az idegen, magyarellenes határőrizeti szerv a katonai határőrvidék helyett a HABSBURG-háztól független, a magyar kormány alárendeltségébe tartozó és a Kárpát-medencei fejlődés sajátosságait tükröző határőrizeti struktúra létrehozását, valamint;

- a határőrizet irányításának a pénzügyi tárcától a belügyi tárcához történő átcsatolását, továbbá;

- azt a tényt, hogy – az Osztrák-Magyar Monarchia felkészült ugyan a háborús határőrizetre, de egészen a fegyveres konfliktus kitöréséig – a Birodalom és ezen belül a magyar határőrizet nem volt militarizált.

Nem tekinthető ugyan döntő elemnek, de mindenképpen figyelemreméltó az a tény, hogy – a Birodalom határőrizete egységének megóvása mellett – a magyar kormány biztosította a speciális magyar érdekeknek megfelelő sajátos határőrizeti struktúra funkcionálását Magyarország határain.

A dualista Magyarország határőrizetének leglényegesebb elemeit összehasonlítva a korabeli közép-európai határőrizet fejlődésével megállapítható, hogy a határőrizetnek a pénzügyi tárcától a belüghöz történő átkerülése általános jelenség. Különös, a Monarchiára jellemző állapot azonban, hogy a határőrizetben békeidőben a hadsereg nem kapott szerepet. A magyar határőrizet sajátossága –határőrizeti vezető szervként – a határrendőrség kialakítása, mely Közép-Európában egyedülálló jelenség.

A magyar határőrizet specifikuma ebben az időszakban elsősorban nem abban rejlik, hogy az országtól idegen határőrizeti szervet egy, az ország szuverenitásán nyugvó szervezet vált fel. Ilyen formában találkozhatunk Olaszországban, Romániában és Szerbiában is. A magyar sajátosság lényege, hogy nem a militarizálódás irányába fejlődik az ország határőrizete, hanem a fejlődés csúcán egy új, polgári jellegű – a kárpát-medencei fejlődés sajátosságait leginkább tükröző – határőrizeti szakszerv, a Magyar Királyi Határrendőrség jön létre.

Érdeemes végigtekinteni a határőrizetben részt vevő testületeknek határőrizeti szolgálatot ellátó részei létszámán is. A századelőn a magyar határőrizetben részt vett határrendőr 451 fő, határszéli csendőr 1052 fő, pénzügyőr 300 fő, összesen 1803 fő fegyveres. E mellett pedig a határőrizetben szakfeladatai ellátása során részt vett fegyver nélkül 251 fő vámhivatalnok, 39 fő vesztegintézeti személyzet, 72 fő egészségügyi állomási munkatárs, 70 fő rév hivatalnok (tiszt), erdőhatóságok alkalmazottai 400 fő. Összesen fegyver nélkül 832 fő. A magyar határőrizetben tevékenykedők létszáma mindenkit beleszámolva alig érte el a 2700 főt (**VIII. sz. melléklet**).

A korabeli magyar határőrizet struktúráját és létszámát figyelembe véve tehát elmondható, hogy csak a határellenőrzésre volt alkalmas. Ennél többre, például tartós határzár kialakítására, a határon történő vándorlások megakadályozására kizárólag a szerb és román határon volt reménye. A személyek szabad mozgásának korlátozását a korabeli jogszabályok sem tették lehetővé. A magyar törvények kimondták, hogy az ország területének elhagyásakor vagy az odaérkezéshez nem szükséges útlevel. Az útlevel-kötelezettség bevezetését a kormányra, illetve a belügyminiszterre bízta az érintett állammal a kölcsönösség elvének betartásával.

Hasonlóan liberális szabályozás volt érvényben a szerb és román kishatárforgalmat illetően is. A határforgalmat ellenőrző szervek számára utasításba adták annak lehetőséget, hogy akit az ellenőrző közeget ismert, átengedhette a határon akkor is, ha utiokmányát otthon felejtette. A határőrizeti testületek személyi állományának „háza népe” engedély nélkül távozhattak a szomszédos túloldali településre bevásárlás céljából.³¹

Összességében tehát elmondható, hogy a dualizmus időszakában a magyar határőrizet nem volt militarizált. Struktúrája, létszáma, fegyverzete ezt eleve kizárta. A korabeli határőrizet ebből adódóan csak mérsékelten volt alkalmas a vándorlási folyamatok befolyásolására. E teendőt csak a szerb és román határon tudta realizálni.

E határokon sem volt azonban egyértelmű a vándorlások megakadályozásának teendője. A menekültek előtt ugyanis a határok nyitottak voltak. A határrendőrség például szigorú utasítást kapott, hogy a Romániából érkező – az ottani pogromok elől menekülő – zsidókat a határon nem szabad visszafordítani, őket az ország területére be kell engedni.³²

A századfordulóra azonban mégis kialakult az a fajta határőrizet, amely képes volt a Regát, illetve a Balkán irányába irányuló személyi mozgásokat ellenőrizni, szükség esetén feltartóztatni. Ugyanakkor azonban az Osztrák Császárságba és az azon túl nyugati irányba történő vándorlások teljesen szabadok maradtak.

Jegyzetek:

¹ 1867/XVI. tc. a magyar korona országai és Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről.

² Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság által létrehozott államalakulatban a két birodalomrész viszonyát a Corpus Juris 1867/XII. tc. és a Reichsgesetzblatt 1867. Nr. 146. szabályozta. A két alaptörvény szövegezése eltérő volt. Az osztrák törvény a dualizmus azon felfogását tükrözte, hogy az egységes birodalomban a tartományok két fő csoportja alakult ki, nevezetesen a magyar tartománygyűlésben a magyar koronatarományok, a Reichsratban pedig az örökös tartományok képviseltetik magukat. A „kiegyezési törvény” pedig a két tartománycsoport viszonyát szabályozza. A magyar törvény a dualizmus azon felfogását tükrözte, hogy két önálló ország egyenjogú félként rendezi a viszonyát. A két szövegezésben tapasztalható eltérések ellenére azonban a törvények azonos módon állapították meg a közös érdekű viszonyok tárgyait és kezelésüket, továbbá lényegében egyforma módon szabályozták az alkotmányos szervezetek és az uralkodó viszonyát.

Már 1868-ban – a delegáció első ülésén – szóvá tette TISZA Kálmán, hogy hivatalos iratokban a dunai monarchia egészére az Osztrák Birodalom, illetve Ausztria elnevezést használják. Hasonló felvetések másoktól is elhangzottak. A témát Ferenc József zárta le az 1868. november 14-én – a közös külügyminiszterhez intézett – uralkodói utasításában, amelyben elrendelte az Osztrák-Magyar Monarchia = Österreichisch-Ungarische Monarchie és az Osztrák-Magyar Birodalom = Österreichisch-Ungarisches Reich kifejezések alternatív használatát. A gyakorlatban az Osztrák-Magyar Monarchia kifejezés terjedt el, mint ahogyan a dualista államalakulat magyar értelmezése vált általánossá a gyakorlatban.

A Reichskanzler címet gróf ANDRÁSSY Gyula és utódai már nem használták. A Reichminister címet utolsóként 1911-ig a közös hadügyminiszter viselte. A közös haderőben a „császári és királyi” kifejezést az uralkodó 1899-ben külön utasítással rendelte el.

GALÁNTAI: 89–121. p.

³ A bánati határőrvidék és a titeli zászlóalj polgári közigazgatás alá helyezését kimondó királyi rendelet 1872. június 9-én jelent meg, megindítva egy folyamatot melynek során fokozatosan lezajlott a katonai közigazgatás polgári közigazgatássá történő átszervezése. E folyamat 1881-ben zárult le melynek során a horvát-szlavón határőrvidéket is feloszlatták, helyére a polgári közigazgatás lépett, ezzel a katonai közigazgatás végleg megszűnt az Osztrák-Magyar Monarchia területén.

⁴ PAVLIK

⁵ Loc. cit.

⁶ LAK-1908

⁷ MKK-1914/V.

⁸ Loc. cit.

⁹ OLÁH: 8. p.

¹⁰ Loc. cit. 23. p.

¹¹ Loc. cit. 32. p.

¹² Loc. cit.

¹³ PÜ-SZUT-1894

¹⁴ HUSZÁR – VILSINSZKY: 41. p.

¹⁵ BÚR

¹⁶ WITTINGHEIT: 79–86. p.

¹⁷ PÜ-STAT-1913: 8. p.

¹⁸ WITTINGHEIT: op. cit. 92–96. p.

¹⁹ THURÓCZY: 145–149. p.

²⁰ HUSZÁR – VILSINSZKY: op. cit. 62. p.

²¹ 723/1889. PM. r.

²² MTCN

²³ 50 341/1891. BM. r.

²⁴ 1888/XIV. tc.

²⁵ MOL-BM.res. 1911.8.lad. 9.fasc. 11.A.

²⁶ CSŐ-SZUT-1887

²⁷ 5 692/1905.ME. r.

²⁸ 91 000/1905. BM. r.

²⁹ A Magyar Királyi Határrendőrség területi elhelyezkedését és működési területét szabályozó belügyminiszteri rendeletek: 91 000/1905. ; 105 106/1906. ; 29 385/1908. ; 54 975/1908. ; 137 453/1908. ; 149 072/1908. ; 53 167/1909. ; 61 163/1909. ; 65 135/1909. ; 67 164/1909. ; 69 055/1909. ; 17 317/1910. ; 33 614/1910. ; 78 248/1910. ; 99 373/1910. ; 56 820/1911. ; 62 907/1911. ; 92 962/1911. ; 156 034/1911. ; 1 590/1912. ; 38 618/1912. ; 46 004/1912. ; 58 320/1912. ; 85 558/1912. ; 98 313/1912. ; 177 120/1912. ; 45 857/1913. ; 49 202/1913. ; 68 097/1913. ; 88 874/1913. ; 130 579/1913. ; 150 546/1913. ; 152 659/1913. ; 154 127/1913. ; 1 432/1914. ; 4 635/1915. ; 558/1916. ; 138 235/1917. ; 95 462/1918.

²⁹ 40 000/1908. FIKM. r.

³⁰ V. ö. 4. sz. jegyzettel

³¹ PARÁDI

³² Loc. cit.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

- GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Az osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth Kiadó. 387 p. HU-ISBN 963 09 2589 3
- HUSZÁR – VILSINSZKY — HUSZÁR Pál – VILSINSZKY Károly: *A pénzügyigazgatás kézikönyve.* Budapest, 1908, Athénum. 41. p.
- OLÁH — OLÁH Ödön (szerk.): *Tanulmányjelentés az Ausztriában és Bosznia-Hercegovinában fennálló határőrizeti és állat-csempészet elleni intézkedésekről.* Budapest, 1912, Állami Nyomda.
- WITTINGHEIT — WITTINGHEIT Emil: *A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium tíz évi működése 1895-1905.* Budapest, 1906, Stephaneum.

ZSEBKÖNYVEK

- PAVLIK — PAVLIK Ferenc (szerk.): *Határrendőr Zsebkönyv.* Budapest, 1908, Pátria.

STATISZTIKÁK

- PŰ-STAT-1913 — *Statistikai közlemények a Magyar Királyi Pénzügyőrség működéséről.* Budapest, 1913, Athénum.

SEMATIZMUSOK

- LAK-1908 — *Ludovika Akadémia Közlönye.* Budapest, 1908, Légrádi.
- MKK-1914 — *Magyar Katonai Közöny* Budapest, 1914. májusi szám, Pesti Könyvnyomda.
- MTCN — *Magyarország Tiszti Cím és Névtára.* Budapest, 1868-1914, Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal Vámhivatali fejezetek.

SZABÁLYZATOK

- CSŐ-SZUT-1887 — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1887. Központi Községi Nyomda.

KÉZIRATOK

- BŰR — BŰR Márta: *A magyar határőrvidék felszámolása. A házközösség /zadruga/ válsága.* Kandidátusi disszertáció (MTA). Kézirat. Budapest, 1962.
- PARÁDI — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1984.

LEVÉL- IRAT ÉS DOKUMENTUM-TÁRAK

- MOL-BM. res. — Magyar Országos Levéltár BM reservált (K-149/C)

JOGSZABÁLYOK

- 1867/XVI. tc. — 1867/XVI. tc. a magyar korona országai és Ő Felsége többi királyságai és országai közt kötött vám- és kereskedelmi szövetségről.
- 1888/XIV. tc. — 1888/XIV. tc. az Osztrák-Magyar Monarchiának Romániával, a Monarchia két állama és Románia közt fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1887. évi december 7.-én november 25.-én aláírt nemzetközi egyezmény becikkelyezéséről.
- 723/1889. PM. r. — 723/1889. PM. r. a pénzügyőrök vámhivatali segédszolgálatára tárgyában.
- 50 341/1891. BM. r. — 50 341/1891. BM. r. AZ 1888/XIC. tc.-kel becikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján kiadott határőrizeti utasítás tárgyában.
- 5 692/1905.ME. r. — 5 692/1905.ME. r. a határrendőrségről szóló 1903/VIII. tc. életbe léptetése tárgyában.
- 91 000/1905. BM. r. — 91 000/1905. BM. r. a határrendőrségről szóló 1903/VIII. tc. végrehajtása tárgyában.
- 991 000/1905. — BM. r. A Magyar Királyi Határrendőrség területi elhelyezkedését és működési területét szabályozó belügyminiszteri rendeletek.
- 105 106/1906.
- 29385/1908.
- 54 975/1908.
- 137 453/1908.

149 072/1908.
 53 167/1909.
 61 163/1909.
 65 135/1909.
 67 164/1909.
 69 055/1909.
 17 317/1910.
 33 614/1910.
 78 248/1910.
 99 373/1910.
 56 820/1911.
 62 907/1911.
 92 962/1911.
 156 034/1911.
 1 590/1912.
 38 618/1912.
 46 004/1912.
 58 320/1912.
 85 558/1912.
 98 313/1912.
 177 120/1912.
 45 857/1913.
 49 202/1913.
 68 097/1913.
 88 874/1913.
 130 579/1913.
 150 546/1913.
 152 659/1913.
 154 127/1913.
 1 432/1914.
 4 635/1915.
 558/1916.
 138 235/1917.
 95 462/1918.
 40 000/1908. FIKM. r. — 40 000/1908. FIKM. r.

JOGSZABÁLYGYŰJTEMÉNYEK

- THURÓCZY — THURÓCZY Adolf (szerk.): *A magyar korona területén érvényes határvám-törvények és szabályok*. Budapest, 1896, Franklin.
 PÜ-SZUT-1894 — *A Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezetére és szolgálatára vonatkozó szabályok, utasítások és rendeletek gyűjteménye*. Budapest, 1894, Állami Nyomda.

Technikai rövidítések:

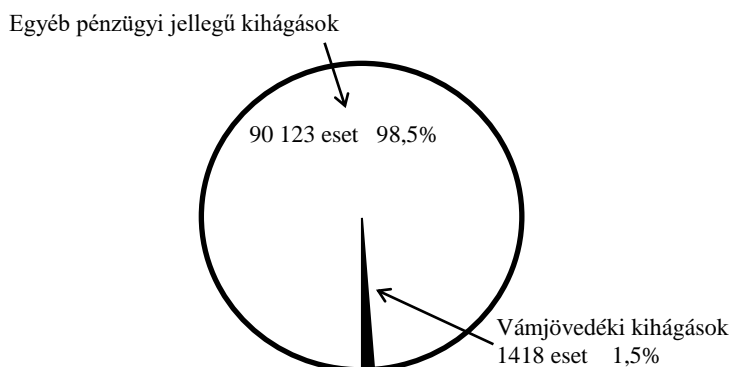
BM.	=	belügyminiszteri	c	=	convolutum (gyűjtemény)
FIKM.	=	földműves- ipar- és kereskedelemügyi miniszteri	lad	=	ladula (doboz)
PM.	=	penzügyminiszteri	fas.	=	fasciculus (köteg)
r.	=	rendelet	A.	=	acta (irat)
tc.	=	törvénycikk (törvény)			

Melléletek jegyzéke:

<i>I. sz. melléklet</i>	
A vámjövédéki kihágások aránya az összes pénzügyi jellegű kihágáshoz viszonyítva (1912. évben).	76
<i>II. sz. melléklet</i>	
A vámjövédéki kihágások százalékos aránya a vámhatárral rendelkező pénzügyigazgatóságok között 1912-ben.	76
<i>III. sz. melléklet</i>	
A Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezeti felépítése a századfordulón.	77
<i>IV. sz. melléklet</i>	
A határvámhivatalok szervezeti felépítése a századfordulón.	78
<i>V. sz. melléklet</i>	
A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése a századelőn.	79
<i>VI. sz. melléklet</i>	
A határszéli csendőrség szervezeti felépítése.	80
<i>VII. sz. melléklet</i>	
A dualista Magyarország határőrizeti szervei.	80
<i>VIII. sz. melléklet</i>	
A határőrizetben résztvevők személyi megoszlása a századelőn.	80

I. sz. melléklet

A vámjövédéki kihágások aránya az összes pénzügyi jellegű kihágásokhoz viszonyítva 1912. évben

Az összes pénzügyi jellegű kihágások száma: 91 541 eset = 100%

Forrás: PARÁDI József: *A dualista Magyarország pénzügyi szerveinek határőrizete 1867-1914*. Budapest, 1987, Határország. 107. p.

II. sz. melléklet

A vámjövédéki kihágások százalékos aránya a vámhatárral rendelkező pénzügyigazgatóságok között 1912-ben

1. Magyar Királyi Brassói Pénzügyigazgatóság	41 %
2. Magyar Királyi Temesvári Pénzügyigazgatóság	21 %
3. Magyar Királyi Fiumei Pénzügyigazgatóság	16 %
4. Magyar Királyi Lugosi Pénzügyigazgatóság	14 %
5. Magyar Királyi Székelyudvarhelyi Pénzügyigazgatóság	4 %
6. M. Kir. Sepsiszentgyörgyi Pénzügyigazgatóság	2 %
7. M. Kir. Nagyszebeni Pénzügyigazgatóság	2 %

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 285. p.

A Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezeti felépítése a századfordulón

Felügyeleti és irányító szervek:

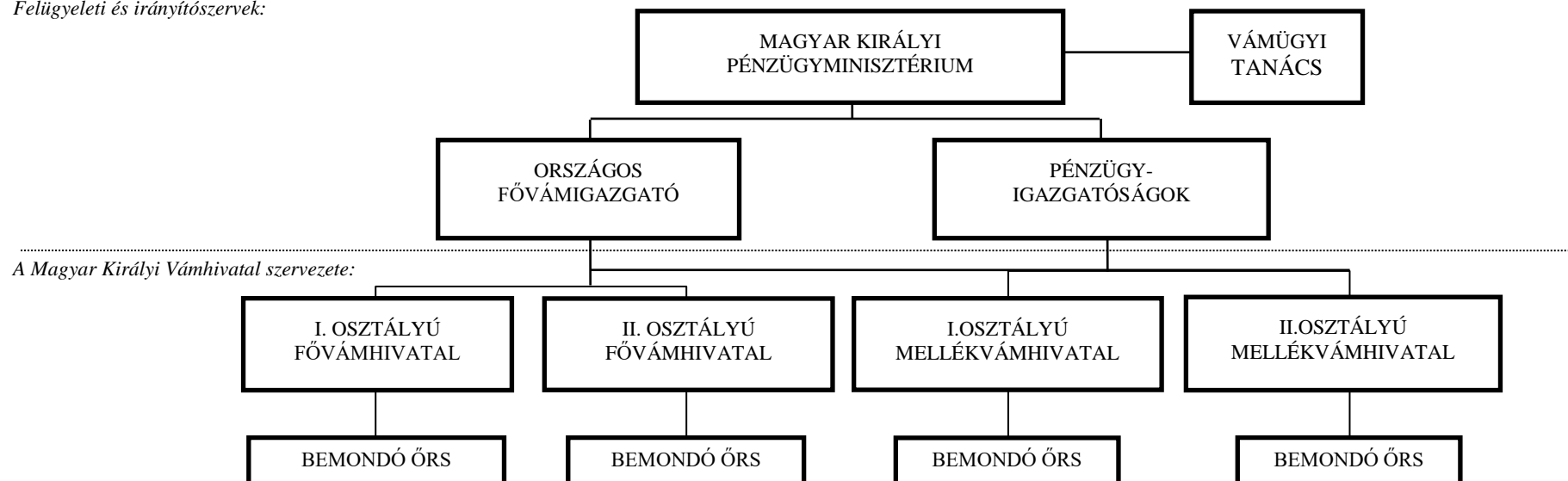
MAGYAR KIRÁLYI
PÉNZÜGYMINISZTERIUMMAGYAR KIRÁLYI
PÉNZÜGYIGAZGATÓSÁGOK

A Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezete:

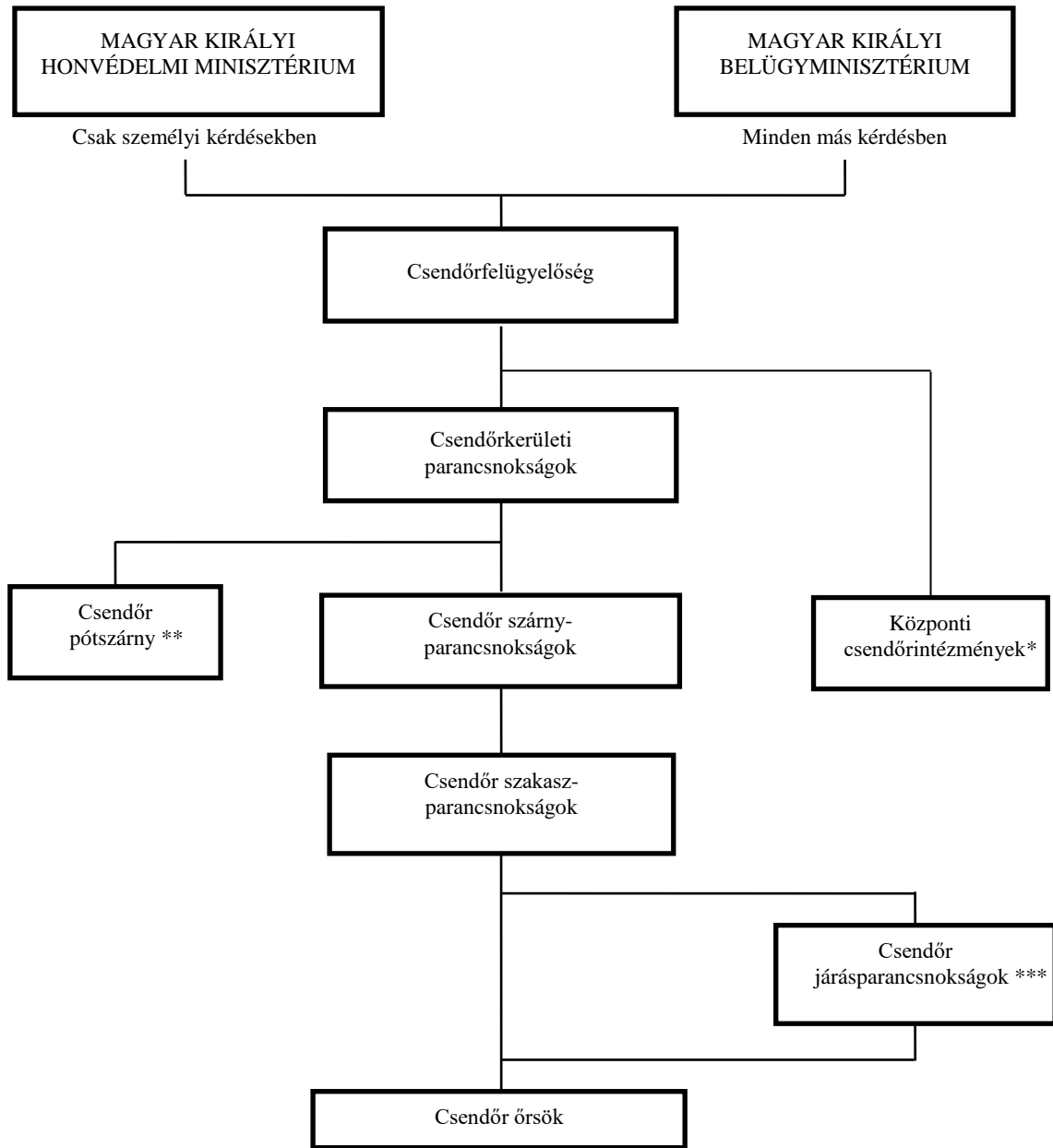
MAGYAR KIRÁLYI PÉNZÜGYŐRI
BIZTOSI KERÜLETEKMAGYAR KIRÁLYI
PÉNZÜGYŐRI SZAKASZOKForrás: PARÁDI József et al.(szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 281. p.

A határvámhivatalok szervezeti felépítése a századfordulón

Felügyeleti és irányítószervek:

Forrás: PARÁDI József et al.(szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 282. p.

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése a századelőn

Megjegyzések :

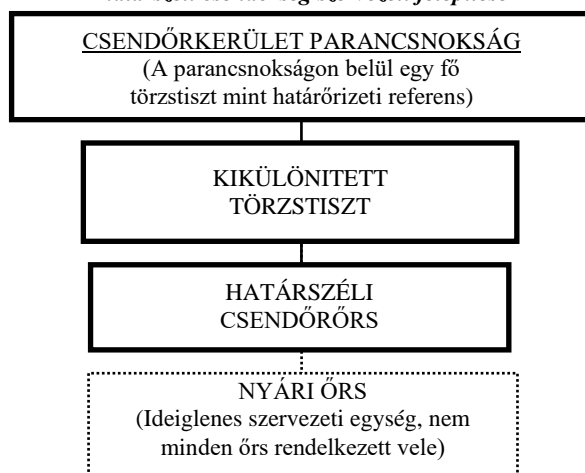
* Központi csendőrintézmények pl.: anyagraktár, iskola, központi pótlóidomító osztály, stb.

** A csendőr pótzászárny nem rendelkezett működési területtel, nem látott el közbiztonsági szolgálatot. Ide a háttértevékenység (gazdálkodás, képzés stb.) tartozott.

*** A századfordulón a járásparancsnokságok alárendeltségében, járásormesterségeket hoztak létre a nyomozómunka végzésére.

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 279. p.

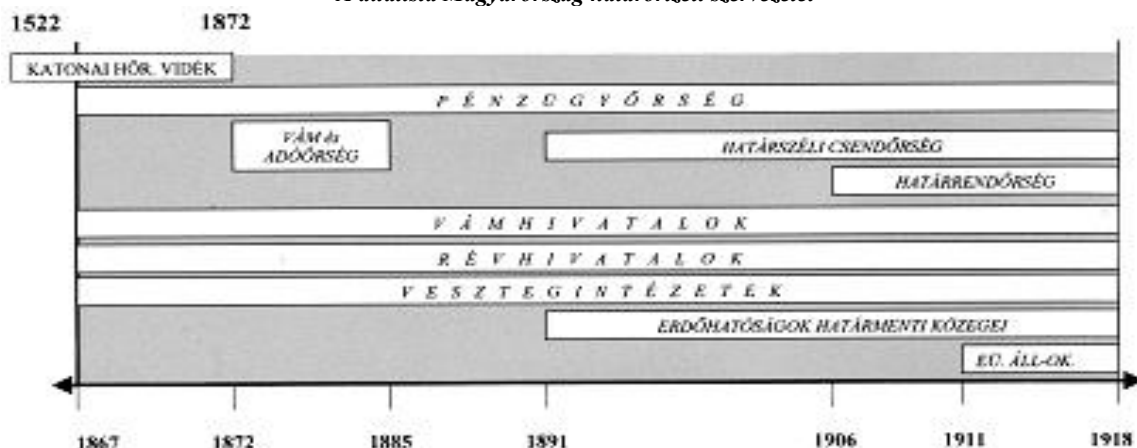
A határszéli csendőrség szervezeti felépítése *

* Magyar Királyi Csendőrségen belül e speciális struktúrával csak azok a csendőrkerületek rendelkeztek, amelyek működési területe érintkezett a szerb vagy a román határral.

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 280. p.

A dualista Magyarország határőrizeti szervezetei

Forrás: PARÁDI József: *Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században*. III. köt. *Rendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Typico Design, 251. p.

A határőrizetben részt vevők személyi megoszlása a századelőn

A határőrizetben részt vevő szervek	A személyi állománynak		Összesen:
	a szerb-román határon	az örökös tartományok irányában	
	állomásozó része		
Magyar Királyi Határrendőrség	180	271	451
Határszéli csendőrség	1052		1052
A M. Kir. Pénzügyőrség határőrizetben részt vevő erői	250–300	249–299	549
Vámhivatalok	80	171	251
Vesztegintézetek	39		39
Egészségügyi állomások	36	36	72
Rév hivatalok		60–70	60–70
A határszéli erdőhatóságok fegyveres tagjai	150–200	200–250	350–450
Összesen:	1787–1887	987–1097	2824–2934

Forrás: PARÁDI József et al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története*. Budapest, 1996², Osiris, 284. p.